

Кучер Тетяна

ЕСТЕТИЧНА СВІДОМІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФЕНОМЕНА «МОЛОДІЖНОЇ КУЛЬТУРИ»

У статті розглянуто особливості становлення та функціонування естетичної свідомості, а саме основних її елементів: естетичного смаку та естетичного ідеалу через призму феномена молодіжної культури.

Ключові слова: естетична свідомість, естетичний смак, естетичний ідеал, молодіжна культура.

Кучер Т. Эстетическое сознание сквозь призму феномена «молодёжной культуры»

В статье рассмотрены особенности становления и функционирования эстетического сознания, а именно основных ее элементов: эстетического вкуса и эстетического идеала через призму феномена молодёжной культуры.

Ключевые слова: эстетическое сознание, эстетический вкус, эстетический идеал, молодежная культура.

Kucher T. Aesthetic consciousness through the «youth culture» phenomenon

The article discusses the peculiarities of the development and functioning of aesthetic consciousness, namely its main elements: aesthetic taste and aesthetic ideal through the youth culture phenomenon.

Key words: aesthetic consciousness, aesthetic taste, aesthetic ideal, youth culture.

Попередні епохи сформували певну традицію розуміння науки естетика, її предмета та категорій. Так, поняття «естетика» пов'язують із грецьким «αἰσθητικὸς» («естесі», «естаноме»), яке перш за все означає чуттєве пізнання, тому довгий час, його розглядали лише з позицій мистецтва. Проте зміни, які стрімко відбуваються сьогодні в усіх сферах суспільного життя, не могли не торкнутись сфери естетики, яка демонструє, що естетичне це не тільки мистецьке, але й повсякденне.

Дослідження та вивчення структури естетичної свідомості має свою багату історію. Так, ідеї сенсуалістичного трактування смаку, англійськими естетиками XVII, таких як Ф. Хагченсон, Д. Юм, А. Сміт, була сприйнята І. Кантом, він визначав смак «як спроможність естетичної здібності судження робити загальнозначущий вибір». Саме кантівські ідеї стали джерелом нових роздумів над категоріями естетичного смаку та ідеалу. Так, серед дослідників також можна назвати прізвища Г. Гегеля, Ф. Шилінга, Ортега-і-Гассета, М. Чернишевського, П. Гайденко, О. Наконечної, Л. Левчука та інших.

Мета статті – проаналізувати особливості становлення та функціонування естетичної свідомості, а саме основних її елементів: естетичного смаку та естетичного ідеалу через призму феномена молодіжної культури.

Для кожної епохи характерний свій естетичний простір, що визначається пануючими орієнтирами світобачення й органічно відтворює людський спосіб життєдіяльності. Як відзначає В. Ісаєв, простір сучасної людини – це простір і цивілізації, і культури, що взаємодіють між собою, і людина постійно повинна роздвоюватись [3, 6]. Тому молодь, яка живе в епоху, що позбавила себе центризмів прагне до творення такого простору, який до неї не був «зайняти», і один із них – простір естетичний.

Епоха постмодерну дала нам можливість чітко побачити і зрозуміти, що об'єктом і предметом дослідження естетики стали явища позахудожні, а це, своєю чергою, відкрило нові можливості самої естетики. Крім того, як зазначив В. Велш, значно частіше естетика використовується поза сферою мистецтва, наприклад, коли говоримо про естетичну поведінку чи естетичний стиль життя [1, 77]. Особливість естетики сьогодення проявляється в тому, що вона стає «відкритою» для явищ, що лежать за межами традиційних культурних уявлень. Це ті явища, які отримали друге дихання або формувались разом зі становленням нової епохи. Одним із таких явищ стала молодіжна культура. Саме вона значно вплинула на «інтелектуальний світ», саме молодь намагається привести до влади «новий склад інтелектуалів».

Це той випадок в історії, коли соціальні, економічні, політичні, ціннісні негаразди дали поштовх для формування нових культурологічних, філософських, естетичних поглядів на феномен молодіжної культури. Соціокультурна революція XX призвела до масової індивідуалізації суспільства, в якому прагнен-

ня вийти з-під загальної «колективної долі» стало головним для нового покоління. У результаті чого народилась нова культурна модель людини «нового покоління», людини в якій формується нова естетична свідомість.

Постмодерн визначає декадентство ХХ століття у формі відсутності раціоналізму, пропагування нігілізму, мультикультурності та безмежну свободу. Тому молодь 90-х років (т. зв. «покоління трансформації») – це молодь, об'єднана поколіневим зв'язком у контексті спільних переживань або моральної вразливості [3, 83]. Поколіневий зв'язок підтримується крізь призму критичного ставлення до негативних наслідків системної трансформації (безробіття, зубожіння суспільства, корупції, девіантної поведінки серед однолітків). Ця молодь не ідейна, вона насамперед дбає про матеріальні цінності, роботу. Вона живе моментом у секуляризованій суспільній системі, дбає про гарний та здоровий успішний вигляд, тобто реквізити, що необхідні у сучасному світі. Сучасна молодь нагадує «япі» епохи Рейгана – покоління, орієнтоване на кар'єру, гроші, славу, це молодь, що вихована на програмах МТВ, мультиках із Бардом Сімпсоном, комп'ютерних іграх і чатах. На вулицях великих і вже малих міст можна зустріти молодих людей, які прагнуть продемонструвати свою інакшість, незалежність, індивідуальність у смаках, нормах, ідеалах, почуттях, переживаннях, які є показником формування нової естетичної свідомості.

Естетична свідомість – поняття складне, що має свою історію трактування та розуміння. В науковому середовищі є декілька зразків розуміння естетичної свідомості. Так, словник «Естетика» дає таке визначення естетичної свідомості: «Свідомість естетична – одна з форм суспільної свідомості, яка є, як і інші її форми (політична, правова, моральнісна, релігійна, наукова), відображенням дійсності і її оцінкою з позицій суспільного ідеалу» [7, 67]. Проте це визначення є дуже формальним, адже акцент робиться на ідеї відображення лише суспільного ідеалу, без врахування інших елементів, що формують та структурують естетичну свідомість.

Так, одним із найістотніших елементів естетичної свідомості є естетичний смак. У сучасному світі відбувається постійна зміна розуміння категорії естетичного смаку. Чим «відкритішою» стає естетика сьогодні, тим радикальніші зміни відбуваються у її структурі. Особливо це помітно у молодіжному середовищі, де досліджуваний феномен відіграє ключову роль у формуванні

їх внутрішнього світу. Можна пригадати кантівські антиномії про смак, де, з одного боку, судження про смак є настільки індивідуальними, що жодні доведення не можуть їх заперечити, тобто про смак не сперечаються, а з іншого – у ньому є дещо загальне, що дає змогу його обговорювати [4, 61]. Тобто суперечність між індивідуальним і суспільним смаком є взаємозалежні, так само як є взаємозалежні стосунки між батьками та їх дітьми.

Естетичний смак є однією з найважливіших характеристик особистісного становлення, що відображає ставлення кожної людини, а особливо молоді, в процесі її соціалізації. Адже через формування естетичного смаку відбувається відбір та формування власних естетичних цінностей. Для молодіжного середовища, де кожен прагне вирізнитись з-поміж інших, естетичний смак є чи не найактуальнішим. Адже молодій людині, якій властивий естетичний смак, властиве володіння певною завершеністю не лише зовнішніми (індивідуальними) ознаками, а це переш за все, говорить про формування її внутрішнього світу. Навіть якщо цей світ повний протесту, боротьби чи апатії. Саме таке поєднання внутрішнього та зовнішнього світів і вибудовує кістяк естетичного смаку молодій людині.

На етапі входження в середовище молодіжної культури певною мірою відбувається нав'язування естетичного смаку молодій людині. А оскільки становлення особистості – процес тривалий, то значною мірою в процесі формування на особистість впливає комплекс цінностей, які закладені у структуру цього середовища, що і робить молодіжну культуру строкатою. Проте саме формування і вираження естетичного смаку, стає інструментом творення унікальності, до якої постійно прагне молодь. І водночас є засобом її об'єктивації, суспільного самоутвердження, адже визнання для молоді людини, це стати «своїм» серед «чужих».

Щодо молодіжної культури, про естетичний смак говорять лише з позиції зовнішніх форм прояву, розглядають його як здатність дотримуватись моди, і значною мірою це правомірно. Молодіжна культура побудована на використанні досягнень «високого мистецтва» і це дуже по постмодерніськи, адже вона (молодіжна культура) протиставляє себе традиційній культурі та свідомості, однак використовує її ж засоби. Так, з одного боку, молодіжною культурою була сформульована установка на несприйняття соціальних змін, але з іншого – вона сама постійно стає детонатором змін у різних сферах буття.

Однією з таких сфер є мода, темпи зміни в якій часто не відповідають можливостям виробництва, з одного боку, а з іншого – є вираженням естетичного смаку в повсякденному житті молодих людей. Проте і тут є свої постмодерністські особливості. Так, у 60-ті роки до коментарів модних картинок постійно зустрічаємо слово «style», а після революційних подій у Парижі на його місці з'являється інше слово – «look». Ця, на перший погляд, лексична деталь, є дуже характерна і для характеристики епохи, і для розуміння формування естетичного смаку молодіжної культури.

Як сформулював Бютор, «style» – це людина, це те, чим вона є, його не можна вибрати, адже він підкорюється внутрішньому імперативу. Тоді, як «look» еквівалент – «вигляд», «зовнішність» – це те, чим людина здається чи може здаватись, він є умовно довільний, його можна вибирати, змінювати від конкретної життєвої ситуації [7, 53]. Це певною мірою маска, але одягнена не для того, щоб приховати істинне обличчя, якого врешті-решт під цим набором масок не виявиться зовсім, а щоб побачити або показати істинне обличчя навколишніх. Той чи інший «look» в молодіжній культурі використовується на суто зовнішньому, візуальному рівні, тобто він несе ту інформацію, яка потрібна для «господаря». Відбувається емоційне освоєння дійсності молодю людиною, яке і буде покладено в основу формування спочатку естетичного смаку, а потім і естетичної свідомості.

Проте не варто забувати, що у молодіжному середовищі саме через естетичний смак намагаються відійти від почуття міри (якщо це потрібно), але при цьому він залишається засобом зовнішньої та внутрішньої гармонізації. У суспільстві, яке повне стереотипів, нікому не спаде на думку, що молода людина, яка вкрита татуюванням, має чорну майку з емблемою страховиська, різні металеві кільця, дротики, які стирчать з тіла, зачіска, коли волосся стирчить на голові «їжаком», червоне, зелене, синє волосся, надто у чоловіків у сполученні з величезною довжиною може бути носієм естетичного смаку. Проте варто звернути увагу, особистість, що має естетичний смак, не дотримується сліпо моди, вона формує свій власний стиль, або якщо точніше імідж, при цьому не боїться виглядати старомодно або епатажною. Імідж – це образ конкретної людини з попередньо визначеними характеристиками. Наприклад, імідж «мандрівника», який характерний для культури хіпі: одяг максимально зручний, з природних матеріалів, з ознаками зношеності.

Особлива увага приділялась взуттю, але на знак протесту могли ходити і босоніж. Це говорить про те, що вони через естетичну свідомість, – естетичний смак, символічно через колір, форму, матеріал, структуру, – є способом вираження свого «Я», ставлення свого «Я», до тієї чи іншої події чи персони.

Отож, стає очевидним, що естетичний смак сприяє формуванню естетичної культури молоді особистості. Естетичний смак виступає як своєрідний регулятор естетичної діяльності і естетичного сприймання світу молодіжною культурою. Через нього відбивається естетичне ставлення молоді людини до конкретних явищ суспільства, до продуктів естетичної діяльності (мистецтва, літератури, театру) в плані їх позитивної або негативної оцінки. У той же час варто зауважити, естетичний смак виступає і як своєрідний засіб відбиття естетичних достоїнств самої молодіжної культури. Він містить оцінку тих чи інших предметів і явищ як красивих, так і потворних, як гармонійних, так і дисгармонійних. Саме через призму естетичного смаку молодь прагне до споглядання обраних нею артефактів культури.

Естетичний смак впливає на вибір того чи іншої середовища для спілкування («тусовка»), ландшафтів для прогулянок, місць для мандрівок. Естетичний смак на ідеологічному рівні відбивається у формах естетичних поглядів, теорій, концепцій, а найголовніше у вигляді естетичного ідеалу, ще одного з елементів естетичної свідомості.

Естетичний ідеал характеризує уявлення про досконалість предметів і явищ дійсності, про досконалий образ людини, про гармонійну людину. «Естетичний ідеал є вищим продуктом естетичної свідомості. Його реалізації присвячені всі типи естетичної діяльності. Особливо важливу роль у втіленні естетичного ідеалу відіграє мистецтво, оскільки воно створює художньо-образні моделі досконалої дійсності та досконалої людини [7, 58].

Вся історія молодіжної культури – це боротьба проти усталених норм, порядків, правил та ідеалів зовнішнього світу. Але і в молодіжній, незважаючи на постійний протест, відчувається постійне прагнення до гармонізації власного середовища. Через формування власних, саме власноруч створених ідеалів, тих, які не були насажені соціумом.

Ідеал становить досконалість, до якої прагне людина, а це говорить про те, що наявний стан її не зовсім задовільняє. Проте ес-

тетичний ідеал у молодіжній культурі має свої особливості у розумінні. Те саме стосується естетичних ідеалів у молодіжній культурі: вони відображають прагнення втілити в життя уявлення про красу як найвищу цінність. Запорукою формування та існування естетичних ідеалів у них є творчість. Саме за допомогою творчої діяльності молода людина намагається виразити свій внутрішній світ, уявлення про красу, добро, істину. Відображаючи дійсність (політичну, релігійну) крізь призму естетичного ідеалу, вони матеріалізують і стверджують власний ідеал.

Однією з обов'язкових складових естетичного ідеалу є його зв'язок із моралю, «етичність». Тобто естетичний ідеал повинен відповідати моральному ідеалу. Так, французький просвітник А. Шефтсбері намагався пов'язати смак і красу з моральністю та добром, дотримуючись переконання про вроджене прагнення людської природи до добра та краси, і розглядаючи смак як здатність сприймати красу, яку розуміють як добро. А І. Кант, наприклад, стверджував, що в ідеалі повинні поєднутися розум із морально-добрим у вищій ідеї доцільності [4, 234]. Справді, можна погодитись із думкою, що «аксіологічний аспект формування естетичного ідеалу виявляється в діалектиці морального й естетичного, добра й краси» [6, 63-67], адже естетичні цінності не існують і не можуть існувати окремо від моральних цінностей. Естетичний ідеал, будучи критерієм оцінки прекрасного, не може суперечити естетичному ідеалу, що відображає уявлення про належний «правильний» спосіб життєдіяльності, про те, як необхідно поводитись у будь-якій ситуації. Людина, маючи певне розуміння краси, обов'язково зіставляє його з власним розумінням добра і зла, справедливості, обов'язку тощо. Але особливість естетичного полягає в тому, що воно виходить за межі етичного, про що свого часу і зазначав І. Кант [4, 75]. П. Гайденко, зазначає, що «звільнення» естетичного від моралі не є примхою Канта, а виражає спосіб його самобутності [2, 43], а Шиллер, який «виправив» Канта, нав'язавши естетиці мораль, призводить до втрати обох – і естетики, і моралі [9, 56]. Прикладом може слугувати естетичне виховання молоді у радянському суспільстві, а як результат – маємо «втрату» суті естетичної свідомості цілих поколінь. І тому сьогодні не є дивним несприйняття естетичних орієнтирів молодого покоління старшими.

Втім, на наше переконання, естетична свідомість, яка формується у носіїв молодіжної культури, може народжувати власну

мораль. На перших порах вона різко контрастує з традиційними уявленнями про мораль, що породжує, насамперед, критику аморалізму. Проте коли суспільство починає розуміти, що таке утвердження естетизму є не лише особливою пізнавальною позицією, але є джерелом власної моралі, а отже, і власного світогляду, воно починає примати молодіжну культуру такою, як вона є, з власними естетичними, політичними, культурними переконаннями.

Отже, естетична свідомість – форма суспільної свідомості, що розкриває багатство естетичного відношення людини до світу, відображає її активне прагнення до гармонії, досконалості, краси, ідеалу. З усіх форм суспільної свідомості саме естетичне у своїх ціннісних орієнтаціях є найбільш вагомим, але в період розгортання глобалізації та інформаційної революції естетичні пріоритети перемістилися на периферію ціннісних орієнтацій, вони стали майже не помітними на фоні прагматичного світогляду, що поступово охоплює все більш широкі пласти молоді. «Естетичне» відривається від таких цінностей, як «істина» і «добро», й тому не може повною мірою забезпечити одвічно естетичне ставлення людини до дійсності.

Література:

1. Welsch W. Estetyka poza estetyka tłum. K. Guczalska / W. Welsch – Krakow: Universitas, 2005. – 245 с.
2. Гайденко П. П. Трагедия эстетизма: Опыт характеристики мирозерцания Серена Киркегора / П. П. Гайденко – М. : Асамблея, 1970. – 256 с.
3. Исаев В. Д. Человек в пространстве цивилизации культуры / Исаев В. Д. – Луганск, 2005. – 145 с.
4. Кант И. Первое введение в критику способности суждения. 1789–1790: в 6 т / И. Кант. – М., 1966. – Т. 5. – 1966. – 277 с.
5. Кормин Н. А. Онтология эстетического [Текст] / Н. А. Кормин. – М. : Свет, 1992. – 152 с.
6. Кульчицький О. Світогляд і молодь // О. Кульчицький. – Мюнхен – Париж : Укр. вільн. ун-т, 1985. – 154 с.
7. Эстетика: Словарь / [авт.-уклад. Цапин О. С.]. – М. : Знание, 1989. – 134 [1] с.
8. Ціалковська С. Категоріальна структура естетичного ідеалу // Етика, естетика і теорія культури: Проблеми етико-естетичної теорії / С. Ціалковська. – К. : Либідь, 1991. – 214 с.
9. Шеллинг Ф. В. Й. Философия искусства [Текст] / Ф. В. Й. Шеллинг. – М. : Маятник, 1966. – 321 с.